

« pulerint, ipsi valles pingues occuparint ? » Respondet autem, « vera esse, per synecdochen, quia pleræque alie tribus fuerunt hostibus suis superiores. Sicut divus Paulus scribit, Christum apparuisse duodecim Apocostolis, cum Judas jam tum suspensus crederet. Et duodecim filii Jacob in Mesopotamiâ nati memorantur, cum editus esset Benjamin inter Bethel et Bethlehem. » Sed ego nihil dubitans dixerim, neque Danitas, neque alios infelicitè pugnasse cum suis hostibus, nisi post Josuæ et seniorum excessum, quando cum labascente pietate atque disciplina, res Israelitarum quoque inclinari cepit. Ita que qui pietate adversus Deum, et certâ ejus fiducia armati sunt, etiamsi ab aliis rebus sint imparatissimi, ii feliciter bella gerunt. Quibus autem in suis viribus atque opibus spes est, fluxis se rebus fidere sentiunt tandem.

VERS. 42. — NON OMISSA EST RES ULLA EX OMNI BONA RE, etc. Nota et pervagata res est, benedictionem et maledictionem, ut sic loquar, propositis Deum Israelitis, illam mori-

CAPUT XXII.

4. Eodem tempore vocavit Josue Rubenitas et Gaditas et dimidiam tribum Manasse,

2. Dixitque ad eos : Fecistis omnia quæ præcepit vobis Moyses famulus Domini ; mihi quoque in omnibus obedi-

3. Nec reliquistis fratres vestros longo tempore, usque in præsentem diem, custodientes imperium Domini Dei vestri :

4. Quia igitur dedit Dominus Deus vester fratribus vestris quietem et pacem, sicut pollicitus est, revertimini, et ite in tabernacula vestra, et in terram possessionis quam tradidit vobis Moyses famulus Domini trans Jordanem,

5. Ita duntaxat ut custodiatis attentè et opere compleatis mandatum et legem quam præcepit vobis Moyses famulus Domini, ut diligatis Dominum Deum vestrum, et ambuletis in omnibus viis ejus, et observetis mandata illius, adhereratisque ei, ac servietis in omni corde et in omni animâ vestrâ.

6. Benedixitque eis Josue, et dimi-

geris, hanc rebellibus. Inter alia autem benedictionis effecta illud quoque annumerabatur, neminem fore qui audeat se illis opponere. Cum ergo adhuc ea benedictio non esset violata, hoc enim illud est, *omnem rem bonam evenisse, neque aliquid ejus omissum esse*, consequens erat, neminem Israelitarum adhuc malè pugnasse cum hostibus. Nam ad fugam apud Hai quod attinet, et paucorum eadem, pertinebant illa quidem, quadamtenus, ad maledictionem, verùm sunt illic imperatoris et totius senatus precibus, atque etiam sontis hominis supplicio expiata, usque eò, ut quidquid erat illud incommodi, victoriâ longè pulcherrimâ sit mox compensatum. Tum Josephitarum querelas, non ex maledictione, sed ipsorum ignaviâ fuisse natas, luculenter patefaciebat imperatoris responsum. Ante enim illi de hostium suorum potentiâ questum veniebant, quàm de eâ periculum fecissent. Bona igitur res hoc loco dicitur, divinæ illius benedictionis effectus. Quod etiam Augustinus sentit.

CAPITRE XXII

1. En ce temps-là Josué fit venir ceux des tribus de Ruben et de Gad et la demi-tribu de Manassé,

2. Et il leur dit : Vous avez fait tout ce que Moïse serviteur du Seigneur vous avait ordonné ; vous n'avez aussi obéi en toutes choses ;

3. Et dans un si long temps, vous n'avez point abandonné vos frères jusqu'à ce jour, mais vous avez observé tout ce que le Seigneur votre Dieu vous a commandé :

4. Puis donc que le Seigneur votre Dieu a donné la paix et le repos à vos frères, selon qu'il l'avait promis, allez-vous-en, et retournez dans vos tentes et dans le pays qui est à vous, que Moïse serviteur du Seigneur vous a donné au-delà du Jourdain.

5. Ayez soin seulement d'observer exactement et de garder effectivement les commandements et la loi que Moïse, serviteur du Seigneur, vous a prescrite, qui est d'aimer le Seigneur votre Dieu, de marcher dans toutes ses voies, d'observer ses commandements, et de vous attacher à lui et le servir de tout votre cœur et de toute votre âme.

6. Josué les bénit ensuite et les renvoya ; et ils retournèrent à leurs tentes, ou à leurs demeures, au-delà du Jourdain.

sit eos. Qui reversi sunt in tabernacula sua.

7. Dimidiæ autem tribui Manasse possessionem Moyses dederat in Basan ; et ibicirco mediæ quæ superfluit dedit Josue sortem inter cæteros fratres suos trans Jordanem ad occidentalem plagam. Cùmque dimitteret eos in tabernacula sua, et benedixisset eis,

8. Dixit ad eos : In multâ substantiâ atque divitiis revertimini ad sedes vestras, cum argento et auro, ære ac ferro, et veste multiplici : dividite prædam hostium cum fratribus vestris.

9. Reversis sunt, et abierunt filii Ruben et filii Gad et dimidia tribus Manasse à filiis Israel de Silo, quæ sita est in Chanaan, ut intrarent Galaad terram possessionis suæ, quam obtinuerant juxta imperium Domini in manu Moysi.

10. Cùmque venissent ad Tumulos Jordanis in terram Chanaan, ædificaverunt juxta Jordanem altare infinitæ magnitudinis.

11. Quod cùm audissent filii Israel, et ad eos certi nuntii detulissent ædificasse filios Ruben et Gad et dimidiæ tribus Manasse altare in terrâ Chanaan, super Jordanis Tumulos, contra filios Israel,

12. Convenerunt omnes in Silo ut ascenderent et dimicaret contra eos.

13. Et interim miserunt ad illos in terram Galaad Phinees filium Eleazari sacerdotis,

14. Et decem principes cum eo, singulos de singulis tribubus.

15. Qui venerunt ad filios Ruben et Gad et dimidiæ tribus Manasse in terram Galaad, dixeruntque ad eos :

16. Hæc mandat omnis populus Domini : Quæ est ista transgressio ? Cur reliquistis altare sacrilegum, et à cultu illius recedentes ?

17. An parùm vobis est quòd peccastis

s. s. VIII.

7. Or Moïse avait donné à la demi-tribu de Manassé les terres qu'elle devait posséder dans le pays de Basan, et Josué avait donné à l'autre moitié de cette tribu sa part de la terre promise parmi ses frères, en-deçà du Jourdain, vers l'occident. Josué les renvoya donc dans leurs tentes, après leur avoir souhaité toute sorte de bonheur,

8. Leur dit : Vous retournez dans vos maisons avec beaucoup de biens et de grandes richesses, ayant de l'argent, de l'or, de l'airain, du fer et des vêtements de toutes sortes. Partagez donc avec vos frères qui sont restés en Galaad le butin que vous avez remporté sur vos ennemis, selon le commandement du Seigneur.

9. Ainsi les enfants de Ruben et les enfants de Gad avec la demi-tribu de Manassé se retirèrent d'avec les enfants d'Israël, qui étaient à Silo, au pays de Chanaan, et se mirent en chemin pour retourner en Galaad, pays qu'ils possédaient au-delà du Jourdain, et qui leur avait été accordé par Moïse, selon l'ordre du Seigneur.

10. Et étant arrivés aux Dignes du Jourdain, dans le pays de Chanaan, ils bâtirent auprès du Jourdain un autel d'une grandeur immense.

11. Les enfants d'Israël l'ayant appris, et ayant su par des nouvelles certaines que les enfants de Ruben et de Gad et de la demi-tribu de Manassé avaient bâti un autel au pays de Chanaan, sur les Dignes du Jourdain, vis-à-vis les enfants d'Israël,

12. Ils s'assemblèrent tous à Silo pour marcher contre eux et les combattre, selon l'ordre que le Seigneur en avait donné ;

13. Et cependant ils envoyèrent vers eux au pays de Galaad Phinéès, fils d'Éléazar, grand-prêtre,

14. Et dix des principaux du peuple avec lui, un de chaque tribu,

15. Qui étant venus trouver les enfants de Ruben, de Gad et de la demi-tribu de Manassé au pays de Galaad, leur parlèrent de cette sorte :

16. Voici ce que tout le peuple du Seigneur nous a ordonné de vous dire : D'où vient que vous violez ainsi la loi du Seigneur ? Pourquoi avez-vous abandonné le Seigneur Dieu d'Israël, en dressant un autel sacrilège, et vous retirant du culte qui lui est dû ?

17. N'est ce pas assez que vous avez péché comme nous à Béelphégor, et que la tache de ce

in Beelphegor, et usque in presentem diem macula hujus sceleris in nobis permanet, multique de populo corruerunt?

18. Et vos hodiè reliquistis Dominum, et cras in universum Israel ira ejus deserviet.

19. Quòd si putatis immundam esse terram possessionis vestræ, transite ad terram in quà tabernaculum Domini est, et habitate inter nos, tantum ut à Domino et à nostro consortio non recedatis, ædificato altari præter altare Domini Dei nostri.

20. Nonne Achan filius Zare præterit mandatum Domini, et super omnem populum Israel ira ejus incubuit? Et ille erat unus homo! atque utinam solus perisset in scelere suo!

21. Responderuntque filii Ruben et Gad et dimidia tribus Manasse principibus legationis Israel :

22. Fortissimus Deus Dominus, fortissimus Deus Dominus ipse novit, et Israel simul intelliget : si prævaricationis animo hoc altare construximus, non custodiat nos, sed puniat nos in presentem ;

23. Et si eà mente fecimus, ut holocausta et sacrificium et pacificas victimas super eo imponeremus, ipse querat et judicet :

24. Et non eà magis cogitatione atque tractatu, ut diceremus : Cras dicent filii vestri filiis nostris : Quid vobis et Domino Deo Israel?

25. Terminum posuit Dominus inter nos et vos, ô filii Ruben et filii Gad! Jordanem fluvium, et idcirco partem non habebis in Domino. Et per hanc occasionem advertent filii vestri filios nostros à timore Domini. Putavimus itaque melius,

crime ne soit pas encore aujourd'hui effacé de dessus nous, après qu'il en a coûté la vie à tant de personnes de notre peuple?

18. Vous abandonnez vous autres aujourd'hui le Seigneur, et demain sa colère éclatera sur tout Israël.

19. Si vous croyez que la terre qui vous a été donnée en partage soit impure, n'étant point honorée par la présence du Seigneur, passez à celle où est le tabernacle du Seigneur, et demeurez parmi nous, pourvu seulement que vous ne vous sépariez point du Seigneur, et que vous ne vous divisiez point d'avec nous, en bâtissant un autel contre l'autel du Seigneur notre Dieu.

20. N'est-ce pas ainsi qu'Achan, fils de Zaré, viola le commandement du Seigneur, dont la colère tomba ensuite sur tout le peuple d'Israël? Et cependant il avait péché tout seul; et plutôt à Dieu qu'après son crime il eût aussi péri seul! mais nous savez combien il y en eut qui périrent avec lui. Que serait-ce donc si tout un peuple comme vous irritait le Seigneur? et quels châtimens n'attireriez-vous pas sur nous tous?

21. Les enfants de Ruben et de Gad et de la demi-tribu de Manassé répondirent ainsi aux principaux d'Israël, qui avaient été envoyés vers eux :

22. Le Seigneur le Dieu très-fort sait notre intention; il la sait, ce Seigneur, ce Dieu très-fort, et Israël la saura encore. Si nous avons fait cet autel par un esprit de désobéissance et de révolte, que le Seigneur cesse de nous protéger et qu'il nous punisse en ce même moment;

23. Si nous l'avons fait dans le dessein d'offrir dessus des holocaustes, des sacrifices et des victimes pacifiques, que Dieu nous en redemande compte et que lui-même se fasse justice;

24. Mais nous déclarons au contraire que la pensée qui nous est venue dans l'esprit en dressant cet autel a été que vos enfants pourraient bien dire un jour à nos enfants : Qu'y a-t-il de commun entre vous et le Seigneur Dieu d'Israël?

25. O enfants de Ruben et de Gad! le Seigneur a mis le fleuve du Jourdain entre nous et vous comme les bornes qui nous divisent, et vous n'avez point de part avec le Seigneur, qu'ainsi ce pourrait être là un jour un sujet à vos enfants de détourner les nôtres de la crante du Seigneur. Nous avons donc cru qu'il était meilleur d'en user ainsi,

26. Et diximus : Extruamus nobis altare, non in holocausta neque ad victimas offerendas,

27. Sed in testimonium inter nos et vos, et sobolem nostram vestramque progeniem, ut carviamus Domino, et juris nostri sit offerre et holocausta et victimas et pacificas hostias; et nequaquam dicant cras filii vestri filiis nostris : Non est vobis pars in Domino.

28. Quòd si voluerint dicere, respondebant eis : Ecce altare Domini quod fecerunt patres nostri, non in holocausta neque in sacrificium, sed in testimonium nostrum ac vestrum.

29. Absit à nobis hoc scelus, ut recedamus à Domino et ejus vestigia relinquamus, extructo altari ad holocausta et sacrificia et victimas offerendas, præter altare Domini Dei nostri, quod extructum est ante tabernaculum ejus.

30. Quibus auditis, Phinees sacerdos et principes legationis Israel, qui erant cum eo, placati sunt, et verba filiorum Ruben et Gad et dimidiæ tribus Manasse libentissimè susceperunt.

31. Dixitque Phinees filius Eleazari sacerdos ad eos : Nunc scimus quòd nobiscum sit Dominus, quoniam allent estis à prævaricatione hæc, et liberastis filios Israel de manu Domini.

32. Reversusque est cum principibus à filiis Ruben et Gad, de terrâ Galaad, finium Chanaan, ad filios Israel, et retulit eis.

33. Placuitque sermo cunctis audientibus; et laudaverunt Deum filii Israel, et nequaquam ultra dixerunt ut ascenderent contra eos atque pugnarent, et deleverunt terram possessionis eorum.

34. Vocaveruntque filii Ruben et filii Gad altare quod extruxerant, Testimonium nostrum, quòd Dominus ipse sit Deus.

26. Et nous avons dit ensuite à nous-mêmes : Faisons un autel, non pour y offrir des holocaustes et des victimes, puisque cela nous est défendu par le Seigneur,

27. Mais afin que ce soit un témoignage entre nous et vous, et entre nos enfants et vos enfants, que nous devons servir le Seigneur, et que nous avons droit de lui offrir des holocaustes, des victimes et des hosties pacifiques, et qu'à l'avenir vos enfants ne disent pas à nos enfants : Vous n'avez point de part avec le Seigneur.

28. S'ils veulent leur parler de cette sorte, ils leur répondront : Voilà l'autel du Seigneur qu'ont fait nos pères, non pour y offrir des holocaustes ou des sacrifices, mais pour être un témoignage de l'union qui a toujours été entre nous et vous.

29. Dieu nous préserve d'un si grand crime, de penser jamais à abandonner le Seigneur et à cesser de marcher sur ses traces, en bâtissant un autel pour y offrir des holocaustes et des sacrifices et des victimes, hors l'autel du Seigneur notre Dieu, qui a été dressé devant son tabernacle.

30. Phinéès prêtre, les principaux du peuple, que les Israélites avaient envoyés avec lui, ayant entendu ces paroles, s'apaisèrent, et ils furent parfaitement satisfaits de cette réponse des enfants de Ruben, de Gad, et de la demi-tribu de Manassé.

31. Alors Phinéès, prêtre, fils d'Éléazar, leur dit : Nous avions sujet de craindre que le Seigneur ne se fût éloigné de nous, lorsque nous vous croyions coupables; mais maintenant nous savons que le Seigneur est avec nous, puisque vous êtes si éloignés de commettre cette perfidie, et que par votre fidélité vous avez délivré les enfans d'Israël de la crainte où ils étaient de la vengeance de Dieu.

32. Après cela, ayant quitté les enfants de Ruben et de Gad, il revint avec les princes du peuple, du pays de Galaad, au pays de Chanaan, vers les enfans d'Israël, qui demeuraient en deçà du Jourdain, et il leur fit son rapport.

33. Tous ceux qui l'entendirent en furent très-satisfaits. Les enfans d'Israël louèrent Dieu, et ne pensèrent plus à marcher contre leurs frères pour les combattre, ni à ruiner le pays qu'ils possédaient.

34. Les enfans de Ruben et les enfans de Gad appellèrent l'autel qu'ils avaient bâti, l'autel qui nous rendra témoignage que le Seigneur est celui que nous reconnaissons pour le vrai Dieu et le seul que nous voulons adorer.

1. Tum vocabat Josua tribum Rubenicam et Gaditicam, atque dimidiatam tribum Manassis. — 2. Et ait ad ipsos: Vos observastis, quidquid praeceperat vobis Moses servus Domini, obedientesque fuistis voci meae, in omni eo quod mandavi vobis. — 3. Non deseruistis fratres vestros, per multos hosce dies, usque ad hunc diem, atque colistis observantiam mandati Domini Dei vestri. — 4. Jam verò quietem dedit Dominus Deus vester fratribus vestris, sicut dixerat ipsis. Nunc igitur revertimini, atque abite vobis ad vestra tabernacula, ad terram vestrae possessionis, quam vobis assignavit Moses servus Domini, cis Jordanem. — 5. Ceterum observate admodum, ut exequamini praeceptum, atque legem, quae imperavit vobis Moses servus Domini. Amare scilicet Dominum Deum vestrum, atque incedere per omnes vias ipsius; jussa item ipsius observare, atque adhaerere ei, denique servire ei toto corde vestro, totaque animâ vestrâ. — 6. Itaque bene precatus ipsis Josua, dimisit ipsos: redibantque ad sua ipsorum tabernacula. — 7. (Nam dimidia tribui Manassis assignaverat hereditatem Moses in Basanide: et alteri dimidia parti ejus attribuerat Josua apud alios ipsorum fratres, trans Jordanem, versus mare). Igitur cum illos dimitteret Josua ad sua tabernacula, benèque ipsis precaretur: — 8. Dicebat ad ipsos hæc verba: Cum divitiis multis revertimini ad tabernacula vestra; et cum plurimo pecore, cum argento, et cum auro; insuper cum ære, et cum ferro: atque cum vestibus plurimis. Dividite spoliū hostium vestrorum cum fratribus vestris. — 9. Revertentur ergo, atque discedebat Rubenitæ, et Gaditæ, et dimidia tribus Manassis ab Israelitis, è Silo, quæ erat in terrâ Chanaan, ut irent in Galaaditidem, ad terram suæ possessionis, cujus facti fuerant possessores, secundum os Domini, per manum Moysi. — 10. Cùm porrò venissent ad aggeres Jordanis, qui erant in terrâ Chanaanæ, exstruxerunt Rubenitæ, et Gaditæ, atque dimidia tribus Manassis ibi aram, ad Jordanem, aram ingentem specie. — 11. Audiverunt autem Israelitæ, cùm diceretur: Ecce struxerunt Rubenitæ, et Gaditæ, atque dimidia tribus Manassis aram, contra terram Chanaan, in aggeribus Jordanis, in eo latere, quod spectat ad Israelitas. — 12. Audiverunt Israelitæ, et congregati sunt universus cœtus Israelitarum, in Silo, ut contra illos ascenderent cum exercitu. — 13. Sed legabant Israelitæ ad Rubenitas, et ad Gaditas, atque ad dimidiam tribum Manassis, in Galaaditidem, ipsum Phinees filium Eleazaris, sacerdotem. — 14. Et decem magnates cum illo, singulos principes familiæ, per omnes tribus Israel. Erant enim illi suæ quisque familiæ primarii, inter principes familiæ, per omnes tribus Israel, cùm venissent ad Rubenitas, et ad Gaditas, atque ad dimidiam tribum Manassis, locuti sunt ad ipsos, his verbis: — 16. Sic dixerunt universus cœtus Domini: Quid hoc delicti est, quo deliquistis adversus Deum Israelis, ut hodie deficeretis à Domino; dùm struistis vobis aram, ut rebelles essetis hodie Domino? — 17. Num parùm nobis erat, admisisse scelus illud Phegor, à quo ad hunc diem usque non sumus purgati, et ob quod plagam accepit cœtus Domini; — 18. Nisi vos hodie deficeretis à Domino? Certè accidet, ut dùm vos hodie rebellatis Domino, cras adversus omniem cœtum Israeliticum iratus sit. — 19. Atqui si immunda est terra possessionis vestrae, transite vobis in terram possessionis Domini, ubi moratur tabernaculum Domini, et possidete apud nos. Neque rebelles sitis Domino: neque rebelles sitis nobis, struendo vobis aram aliam, præter aram Domini Dei nostri. — 20. Nonne Achan filius Zare patravit scelus, per sacrilegium: atque ad universum cœtum Israeliticum spectavit ira? atque ille vir unus non expiravit per suum peccatum. — 21. Responderunt autem Rubenitæ, et Gaditæ, atque dimidia tribus Manassis, locutique sunt cum primariis principibus Israeliticis: — 22. Potens Deus Jehova, potens Deus Jehova, ipse novit, et Israel sciet, si per rebellionem, aut si per defectionem à Domino (ne serves nos hodie). — 23. Struximus nobis aram ut deficeremus à Domino; vel si ad offerendum super eam holocaustum, aut munus, vel si ad sacrificandum super eam sacrificia salutaria, ipse Dominus vindicet. — 24. Et si non potius, quia solliciti de re essemus, id fecimus, dum reputarem, cras dicturos filios vestros nostris filiis: Quid vobis rei est cum Domino Deo Israelis? — 25. Cùm terminum posuerit Dominus inter nos, et inter vos Rubenitas et Gaditas ipsum Jordanem, Nullam habetis partem in Domino. Atque ita filios vestros facturos, ut cessarent nostri filii à timendo Domino. — 26. Proinde diximus: Agite, faciamus ut statuamus nobis aram: non quidem pro holocausto, neque pro sacrificio, inter nos, et inter vos, atque inter posteros nostros, ad fungendum cultu Domini coram ipso. — 27. Sed testis est per holocausta nostra, et per sacrificia nostra, atque per salutaria nostra. Ne dicant olim filii vestri ad filios nostros: Vos nullam partem habetis apud Dominum. — 24.

Diximus enim: Cùm dixerint ad nos, et ad posteros nostros eras, dicemus: Aspiciete signam aræ Domini, quam fecerunt patres nostri, non pro holocausto, neque pro sacrificio, sed ut testis esset inter nos et vos. — 29. Absit à nobis, rebellare Domino, et defecere hodie à Domino, struendo aram pro holocausto, pro munere, aut pro sacrificio; præter eam aram Domini Dei nostri, quæ est ante tabernaculum ipsius. — 30. Igitur cùm audiret Phinees sacerdos, et magnates cœtus, primoresque inter principes Israeliticos, qui cum illo erant, ea verba, quæ locuti fuerant Rubenitæ, Gaditæ et Manassenses, bonum ipsis visum est. — 31. Atque Phinees Eleazaris filius, sacerdos, ad Rubenitas et ad Gaditas atque ad Manassenses: Hodie intelligimus, quòd Dominus inter nos sit. Quia non fuistis rebelles Domino, per illud scelus. Tunc liberastis Israelitas à manu Domini. — 32. Reversusque est Phinees, filius Eleazaris sacerdos, et magnates, à Rubenitis et à Gaditis, è Galaaditide in terram Chanaanam, ad Israelitas, retuleruntque ad ipsos rem. — 33. Visaque est res bona Israelitis, gratiasque egerunt Deo filii Israelis. Neque decreverunt ascendere adversus illos cum exercitu, ad vastandam regionem, in qua Rubenitæ et Gaditæ habitabant. — 34. Ceterum Rubenitæ et Gaditæ nomen imposuerunt aræ, quia testis est inter nos, quòd Jehova sit Deus.

COMMENTARIUM.

Vers. 1, 2. — *TUM VOCABAT JOSUA TRIBUM RUBENITICAM, etc.* Cùm reddidisset jam Deus cæteras tribus quietas undequaque, prorsus ut juraverat olim patribus (id enim superioribus versiculis dictum est), æquum erat ut duæ tribus et dimidia dimitterentur ad suos; planè enim promissum atque conventum effecerant, quo in Numeris eos obligarat Moses, atque etiam principatûs sui initio Josua. Exautorantur jam ergo, et quidem cum honestissimâ missione. Laudat enim ipsos imperator ab obedientia, à fide, à constantiâ, denique à pietate, quæ sanè sunt omnium militum virtutes ut rarissimæ, ita præclarissimæ. Nam cùm ait, *obedientes fuistis voci meæ*, simul neque se imperiosum fuisse, et illos facillimè sibi auscultasse, atque promptissimè obsequelam fecisse ostendit. Meritò autem obedientia primum locum obtinet, hæc enim vel sola universam militarem disciplinam sustinet. Porrò à fide commendat, cùm ait: *Non deseruistis fratres vestros*, hoc est, nullius metu periculi, nullaque rerum gerendarum difficultate illorum fortunas deseruistis. Deinde hanc laudem per se maximam amplificat à diuturnitate atque constantiâ, cùm ait: *Per multos hosce dies, usque ad hunc diem, q. d. : Haudquaquam levi aliquâ affectione commoti ad ferendam illis opem, paulò post destitistis, sed constanter, ad ipsum usque laborem finem, cum perduravistis. Quæ constantia atque patientia quantæ fuerint, is demùm testis existimet, qui secum reputaverit, illos domi reliquisse conjuges suas, liberos, fortunas denique omnes cis flumen, in parùm tutius adhuc locis, utpote nuper bello captis. Sed quot jam anni sint elapsi, ex quo unâ cum fratribus trajecerant Jordanem, dispu-tavimus capite 18, constituimusque de Ju-*

deorum sententiâ, quatuordecim præterisse. In quâ sententiâ manendum esse video, dùm nos rationes meliores ex eâ movebunt. Certum est enim Josuam vixisse annos centum et decem. Exiisse autem eum è vivis priusquam septimus annus terræ quieti dicatur iterum revertetur, proditum est libello qui *mundi Series* inscribitur; jam verò imperavisse illum annos circiter 27 aut 28 multò scripsere. Fuit igitur annos quinque major Caleb cùm speculator unâ mitteretur è Cadesbarne, sintque consumpti anni 14 debellanda, dividendaque terrâ, et vixerit ille annos 15 post partam quietem; et nonno decimo quarto redibat altera *שבעה*, ad quam ille vivendo non pervenit, ut aiunt, omnia cum totius rationis summâ mirificè videas congruere. Neque enim, quod quidam putant, brevi post divisas possessiones obisse eum est probabile. Memoratur enim urbem Thamnathara exstruxisse, in eâque sedisse. Sed ista nunc hactenus, tum verò explicatiùs, cùm de Josue morte dicendum erit.

Denique laudat imperator suos milites quos dimittit, à pietate et religione adversus Deum, cùm ait: *Atque colistis observantiam mandati Domini Dei vestri.* Hæc autem virtus omnium cæterarum virtutum uberrimus fons est, tantòque in istis viris prædicabilior, quantò in iis qui castra sequuntur, solet esse rarior. Nam ut eorum sint multi, quos vel disciplinæ militaris metus, vel amplissimorum præmiorum spes in officio contineat, et nonnulli etiam qui gloriæ cupidine res præclaras fortiter gerant, tamen qui pietatem in Deum ex animo sibi colendam esse statuunt, nostrâ certè memoriâ ne parùm multi sint milites vereor, quando, quò se quisque improbiorem nebulonem præstat, eò magis strenuus habetur, et elerata immanitas

fortitudo, contra verò religiosa modestia molli-
tatis effeminata existimatur. Isus autem suis
nilitibus non vulgarem imperator pietatem
attribuit, sed summam, si modò summa dici
aliqua potest: ait enim, eos ipsam observasse
observantiam jussorum Dei.

VERS. 4. — JAM VENO QUIETEM DEDIT DOMINUS
DEUS VESTER FRATRES VESTROS, etc. De ista
quiete diximus in extremo capitis superioris.
Commemorat autem imperator eam, tanquam
tempus, quod ipsis praestituerat, quamdiu
militare deberat. Tabernacula porrò vocat,
non militaria gurgustia, aut rustica tuguria,
quales habitationes vocabulo *tabernaculorum*
subiiciuntur, sed ipsorum domos, ut interpretantur Septua-
ginta, aut urbes, ut Chaldaei. Neque enim in
tentoribus reliquæ: suas fortunas, sed in urbi-
bus; at utitur vocabulo militari apud milites.

VERS. 5. — CETERUM OBSERVATE ADMONU-
M ET ESSE QUAMINI PRÆCEPTUM, etc. Præcepti et
legis vocabula, sic interpretatus est Nicolaus,
quasi illud mores, hoc judicia, et caeremonias,
ut vocant theologi, significet. Sed eam non
es e illorum verborum vim, quis necit? omis-
sã igitur subtilitate nimis exquisita, neque satis
firmã, existimemus, ambabus vocibus signifi-
catam esse, universam illam doctrinam, quã
Moses vitam populi Israelitici in terrã promissã
dlegendam formaverat, quæ doctrinã in quin-
que nunc redacta libros legitur. Et quia illa
tota in uno primario et magno mandato, sicut
Christus appellat, posita est, ut Deum ex ani-
mo amemus, colamusque (qui enim hoc facit,
is omnes reliquorum omnium officiorum nu-
meros explet), idè hoc unum inculcat iis, quos
à se dimittit Josua, itaque diversorum verbo-
rum congeries, quam *συναγωγὴν* vocat Fabius,
continuo per amplificationem altiùsque
insurgendo. Jubet enim ut Deum ament, et
quidem ita ament, ut universæ vitæ suæ rati-
one eum amorem præ se ferant, nihilque
quod ei gratum sit, facere omittant, neque
ista agant aut simulat, aut leviter, vel inter-
rupte, sed ex animo, quaviter, sine inter-
missione, sic ut penitentiæ rei inhaerent omni
cogitatione ac voluntate, itaque in Deum in-
tenti sint, ut nullam aliunde utilitatem, nedum
salutem expectent. Appellat autem Mo-
sem, *servum Domini Dei*, ut ejus legi conciliet au-
thoritatem, tanquam interpretis, et interauctori
Dei. Ambulare in viis Dei, pervagatissima est
metaphora, significans imitationem, quã se
quis totum ad Dei obsequium comparat et
componit. Esse autem Dei vias universas, *rectam*

probitatem, sive *justitiam*, cum *liberali religio-
sitate clementia conjunctam*, cecinit David. Per-
tinet ergo hoc pietatis studium etiam ad proxi-
mos nostros, ut jam perspicuum sit, in illo
uno primario mandato utramque Moysi tabulam
contineri, atque constitutiones illius omnes,
sive illæ judiciales sint, sive caeremoniales,
ut vocant, in hunc veluti scopum tendere.
Nam, ut ait Paulus 1 Timoth. 1, 5: *Finitis præ-
cepti est charitas ex corde puro et conscientia
bonã, fideque simulatã*. Nomen cordis, pro
ipsã mente atque intelligentiã, vel voluntate
hominis, ut sæpè, positum est, animæ verò,
pro eã animi parte, quæ corporis perturbati-
onibus concitari inprimis solet. Græci *τὸ ἐπιθυμη-
τικόν*, theologi *φύσιν* dicunt. Deuteronomio,
unde ista repetita videri possunt, additum est
et tertium membrum, *pro omnibus viribus tuis*,
ut Septuag. Latinus et Abraham F. Esdrã in-
terpretantur, vel, *cum omnibus opibus tuis*, ut
R. Salomon et Chaldaei explanant. Sunt
etiam qui hoc ad corporis officia spectare pu-
tant, quibus animus hominis universus, hoc
est, *καὶ τὸ σκελετικόν, καὶ τὸ ἐπιθυμητικόν*, declaratur,
quasi dicat Moses, Deum ita à nobis amari co-
lique debere toto animo, ut ipsam etiam cor-
pus, omnibus officiis, eum nostrum animum
præ se ferat. Et rectè sanè. Sumus enim ita
creati à Deo, ut non solùm animum, sed cor-
pus etiam, ipsius cultui dicatum habere de-
beamus. Sunt rursus alii qui existimant hoc
tertium membrum exigere ut superiora duo
quàm perfectissimè præstentur, et hoc Mat-
thæum significasse illo verbo *διὰ σὲ*. Deum
ergo sic amandum esse toto corde, totaque
animã, ut quicumque in re animus et mens
nostra versetur, perpetuò in Dei amorem sit
intenta. Sciens prætereò Ludovicus Rhodogini,
viri docti, argutias, de sacrosanctã Trinitate,
ut vocatur. Nihil enim opus esse existimo,
fidei nostræ mysteria illius modi subtilitatibus
affirmare.

Sed dicat hic aliquis: Quid est, cur tantã
verborum exaggeratione vel olim legem istam
Moses ediceret, vel nunc Josua repeteret, atque
inculcaret abentibus tribubus? eum mortali-
um nemo unquam præstare hæc omnia po-
tuerit, propter *aliã legem*, quã in *membris
omnium*, post vitiatam matrem, *sempè regna-
vit legi mentis*, ut ait Paulus ad Rom. 7, 25.
Et quis est, qui non quotidie variis animi sui
perturbationibus arripitur à viis Domini? Et
si non totam mentem, at certè magnam cogi-
tationum suarum partem rebus externis, vel

inritus applicat? carnisque suæ ductum sequi-
tur? cuius affectio inimicitia est adversus
Deum, Deique legi non subijcitur, ac ne po-
test quidem subijci, ut idem Paulus alibi loquitur.
Et tamen nefas est existimare, gravius à
Deo miseris mortalibus impositum esse pondus,
quàm ferre possint. — Sed responderi, et qui-
dem non abs re, posse puto Augustini verbis
lib. 1 Retract. cap. 19, et Deum proposuisse
vehementem illam perfectionis expressio-
nem, non quò mortales, dum carne circum-
dati sunt, ad illam pertinere possint (est
enim verum illud, neminè in utentem volun-
tatis suæ libero arbitrio, vivere sine pec-
cato), sed ut omnes illò committantur, quò
cum vitã immortali tandem sunt perventuri.
Et quantò se minus ad illud præstandum
collere sentiant, tantò divinæ gratiæ opem
ardentioribus votis implorent. Ea enim non
solùm peccatis admissis ignoscit, per Jesum
Christum, sed etiam ne peccemus, atque ut
Dei voluntati congruenter vivamus, nos adju-
vat. Quod est à Milevitano concilio sancitum.
Nam illud Pauli quod Cerdoniani Manichæique
arripunt, carnis sensum atque affectum non
posse divinæ legi subijci, in hanc sententiam
debeni interpretari, eos qui ad carnis ductum
esse applicant, tamisper dum il faciunt, legem
Dei observare non posse. Quod profectò mi-
nimè mirum est, cum *nemo possit duobus dō-
minis servire*. Ad hoc, ut idem ille Augustinus
de Dogm. eccles. cap. 86, scriptum reliquit:

Si præstari non potest in hæc mortali vitã
charitas tanta, quantam cœlestis illa rerum
divinarum cognitio præstabit, id jam in cri-
mine non est ponendum. Non enim lex
violari censetur, dum finis scopusque legis ani-
mo retinetur. Nullus enim sanctorum et justo-
rum prostris à peccato vacuus est. Et tamen
non idè desinunt esse justi sanctique, dum-
modò animo sanctitatem retineant. Est quidem
illud ita, usque eò humanum genus effectori
illud parenti suo Deo obstrictum esse, ut ea
omnia quæ in isto præcepta insunt, ad illius
officium pertineant. Sed quando tanta est car-
nis nostræ infirmitas, ut quæ lex divina præ-
scribit, ea à nullo perfectissimè præstari pos-
sint, respondet Augustinus, cum hunc Matthæi
locum tractat, eundem illum Deum, qui tam
gravis, ut videtur, legis præcepta dedit, hoc
etiam jussisse, ut se oremus: *Remitte nobis
debita nostra*, eaque oratione usque ad mundi
finem, usuram esse Ecclesiam universam.
Hanc enim illam, tanquam medicinam, nobis

præscripsisse non facti plene officii nostri.

Summa est, Deum, suo jure, nos sibi soli to-
tos, quanti quanti sumus, mancipatos, atque
in amandi colendique officio omnibus animi
nostrì viribus perpetuò intentos manere, velle
quidem, sed dum nostrãrpe vitiositate de fuga
subinde cogitamus, eamque molimur etiam in-
terdum, si cultam mox agnoscamus, et cœlestis
Spiritus implorantes opem, ad Dominum ex ani-
mo revertamur, benignè illum errata nobis
condonare, itaque quodam modo mandata om-
nia à nobis facta esse existimari, et quando
quidquid non est factum, ejus nobis gratiam
Deus facit, ut ait idem Augustinus, qui sæpè
illud in ore habet: *Domine, da quod jubes, et jube
quod vis*. Nimirum rectè existimat, Deum dum
jubet, monere, ut faciamus quæ possumus,
petamus autem ab ipso auxilium ad ea faciendã
quæ ipsi non possumus; illum enim ut possi-
mus effecturum suã gratiã, cum *sit ipsius jugum
suave, et onus leve*. Quomodo enim grave sit,
quod est charitatis? Sed diximus de istã re
nonnulla capite primo, ad versiculum septimi-
mum. Et dies mē deficiat, si quæ ab Augustino
de eã sunt divinè scripta, persequi omnia vel-
lim. Quare hoc unum addam, non ea expec-
tare Deum officia à nobis *hic militantibus*, ut
theologi loquuntur, quæ in cœlesti regno ipse
mercedis loco in nobis efficiet, ubi vicermus,
sed boni consulturum, si tantum fidei charita-
tisque, et quidem ejus cœlesti gratiã adjuti,
præstiturum, quantum carne circumdati, hu-
miquè strati, possumus.

VERS. 6. — ITRQUE BENE PRÆCATOS IPSIS JOSUA,
DIXIT, etc. De benedicendi verbo diximus
supra. Id cum tribuitur hominibus adversus
homines significat benè precari, et fausta om-
nia optare à Deo, qui solus bona dona morta-
libus conferre potest. Cum verò adversus
Deum, quia nihil ei à nobis aliud dari potest,
idem est quod, agere gratias. At cum Deus
benedicit nobis, tum significat, bona largi-
ri. Sed hoc nunc hæc, plura enim
alibi.

VERS. 7, 8. — NAM DEDITUR TRIBU MANASSIS
ASSIGNAVERAT HEREDITATEM MOSES, etc. Quia
Manassensem mentio incidit, explicatur,
per parenthesis, ratio cur ea tribus sit divisa
in partes duas. Quod orationis genus non satis
rectè percipitur à Judæis, mirum quàm puer-
iliter nugari ipsos coegerit. Nam in Genesi
Rabba statuunt, his ab imperatore dimissas
esse istas tribus, vel quã post priorem mis-
sionem dies aliquot in castris hæsisset, vel

quia ab ipso imperatore, benevolentiae ergo, ad Jordanem usque deducti, eum rursus domum reducere, ne parum stipatus rediret scilicet. At R. Salomon, æquè insultè, autumat, cum jam Rubenitæ et Gaditæ dimissi abscederent, imperatorem seorsim Manaassenses appellasse, eisque imperasse, ut spolia sua cum Rubenitis et Gaditis participarent, communicarentque, quasi verò isti prædam alioqui nullam fecerint. At qui perspicua est sacrorum verborum sententia jussisse Josuam, eos quos dimittebat, Rubenitas, Gaditas et Manaassenses, de suis spoliis, quæ trans flumen nacti fuerant, imperi sui gentilibus, qui eis flumen apud impedimenta manserant; manserant autem propè altero tantò plures, quam militatum cum fratribus transierant, quod ex postremâ recensione constat. Quadragies enim mille duntaxat trajecerunt; at si dimidiam Manaassensium partem à Mose collocatam fuisse in Galaaditide putemus, et simul, quod est probabilissimum, statuamus, Israelitarum numerum non esse post recensionem ultimam imminutum, fateamur necesse est, mansisse cis Jordanem septuagies mille viros, et insuper huiusmodi quæ octoginta. Sed quo jure prædam suam dividere debeant, qui bello et periculis atque laboribus perfuncti sunt, cum iis qui domi in otio atque umbratili vitâ remanserunt, non est quoddam multis disputemus. Certum est enim, hoc jubere Josuam veteris Mosis exemplo, hunc verò id fecisse Dei oraculo, cum pauci delecti proligerent. Madianitas, onustique spoliis domum revertissent.

Sed dices, æquum saltem fuisse, ut apud eos præmium majus esset, apud quos fuerat et labor. — Atqui neque verbum, דָּוָן, quo Josua utitur, neque דָּוָן, quo Moses, aut Deus apud Mosen verius, eam vim habent, ut æquas fieri partes necesse fuerit. Et ut demus id ita esse, tamen cum dimidium sibi servant, qui prædam fecerunt, longè plus viritum capiunt, quàm residues illi; sunt enim multò pauciores. Atque hujus æquitatis rationem habuisse Deus etiam videtur, eim decuplo plus sibi de illis Madianitarum manibus decidi juberet, quas otiosi accepissent, quàm de aliis. Neque igitur qui capita sua periculis supposuerant, præmi prærogativo sunt defraudati, neque illi, qui non per ignaviam, sed vel sorte, vel delectu habito, apud impedimenta manserant, omnis victoriæ fructus, non sine contumeliâ expertes, inertiae damnantur, sed divisi æquabili ratione prædâ, utrique grati animi officio adversus

Deum victoriæ auctorem obstringuntur. Quin illa quoque Davidis lex, quam et re sancivit, et verbis edixit, cum Amalecitas cecidisset, his exemplis instituta videtur. Sed cur illic æquabilis in singulos, sive qui pugnârunt, sive qui impedimenta servârunt, divisio flet, alia erat ratio. Par enim fuerat omnium periculum. Cum enim soli ducenti fuissent reliqui, quadringenti verò hostem incerto itinere persecuti, facile potuissent pauci illi apud sarcinas opprimi, si hostis usquam in insidiis substitisset, atque insequentes fefellisset. Nam æquas partes sumpsisse viros singulos, non autem prædæ universæ dimidium alterutras copias, certum est. Quis enim probare possit legem perpetuam, quæ exiguis militum numerus, qualis apud impedimenta relinqui solet, tantum capit, quantum magna copia quæ pugnatum ducuntur in expeditionem? Sed ista de hoc loco, in quem fortè incidimus, dixisse satis sit.

VERS. 9 et seqq. — REVERTERANTUR ENCO, ATQUE DISCEDEBANT RUBENITÆ, etc. Galaaditis vocatur hoc loco, universa regio, quam Moses concesserat duabus tribubus et dimidiâ cis Jordanem; aliis hoc nomine dicitur, certa illius pars, quam suo loco ostendimus. Vocabulum בְּלִלְוֹת, quod ego interpretatus sum, *aggeres*, Symmachus reddidit, *קָצֵז*, hoc est, *terminos*. Sed nos ejus vim explicavimus alibi satis multis verbis. Nulla dubitatio esse potest, quin isti ab imperatore dimissi cum mirificâ adversus Deum pietate gestirent, et sancto gaudio, quod et salvus, et onustus spoliis domum reverti concessum esset, planè animo constituerint, à Mose traditam religionem, cujus eos denuò imperator admonuerat, modis omnibus tueri et servare, atque ideò aram illam ingentem in confinio posserint, ut ea, tanquam unice aræ Dei symbolum apud posteros testaretur, eos qui construxerunt, idem cum illis apud quos existeret, numen, iisdem sacris et religione tum semper coluisse, tum colere porro debere. Sic enim ipsi suum hoc propositum explicabant. Carebat igitur monumentum omni prorsus vitio, et qui statuerant, nullâ improbi cultus instituti culpâ se obligârunt, quamvis malè primùm, atque inaniter de omni re existimarent fratres. Ii enim, depulso tandem errore, non solam dirui constructum opus non jusserant, sed vehementer collaudârunt etiam.

Quò magis demirari licet multorum hæc tempestate animi intemperiam, qui nimis immoderate in sacrarum historiarum monumenta, quæ

majorum nostrorum pietas in templis aliisque locis religiose passim collocavit, debacchantur, cum ea obesse nulli, prodesse autem plurimis ad promovendam pietate vulgi mentem possint, si quem præbeant usum, pro concionibus populo inculcetur. Planè enim hic locus docet, non nefas fuisse, præter solemnem aram, alias habere, quæ illam referrent, et veri cultus eos admonerent, qui ab illâ absentes longius. Sed in diversis aris operari sacris, id verò vetitum fuisse divinâ lege, nimirum, ut ne sibi quisque sacerdos esset, inquit Augustinus. Hoc autem est, ne inde cultus dispar, atque ex dissimilibus ritibus confusio religionum paulatim nasceretur, quæ nulla est alia, quæ communi pietati tranquillitati que officiat magis. Neque verò, ut hoc adjunctis exemplis ostendam ita esse, opus est. Quæ ante oculos sunt, ea cujusvis animus facile circumspicit. Quare me reprimam, neque hoc prosequar longius.

Non igitur rem ipsam, sed fratrum suorum animos, atque consilium spectare debebant Israelitæ, priusquam iram tam gravem adversus illos conciperent. Sed cur non nunc, ut olim, in unâ omnes aræ cultores suos operari sacris vult Deus, roget aliquis? Sanè postquam longè latèque ab oriente sole usque ad occidentem patefactum esset gentibus à Christo Jesu æterni Patris nomen, eoque labefacta aut profligata potius ubique *καθ' ὅσον ὅσα*, hoc est, multorum deorum opinio, tum nefas non fore, amoto periculo scilicet, prædictum est à Malachiâ vate cap. 1, v. 11. Quod propter dicebat Jesus Christus, cum ipse apud nos versaretur, jam tum *adesse illud tempus, quo non solum Hierosolymis, aut in uno monte Garizim, sed ubique adorarent Patrem veri cultores spiritu, et verè*, Joan. 4, 21, 25. Ad hoc, unica illa sacrificandi ritè aræ, adumbrabat unicum conciliatorem, qui futurus esset inter Deum et homines, cui imponi ritè victimæ nostræ possent, ut celestis Patri essent acceptæ, neque in aliâ arâ litare posse quemquam. Postquam ergo per Evangelii lucem res ipsa est patefacta atque conspecta, nihil ampliùs adumbratione opus est.

Verumenimverò, iis quæ de unâ arâ dicitur, parum videtur illud consentaneum, quod Elias in monte Carmelo aram struxit, sacrificavit, litavit, post exadificatum Salomonis templum. Sed respondet Augustinus Quæst.

in Levit. lib. 5, cap. 56, eadem hoc Eliæ factum ratione excusari, quâ illud Abrahæ, cùm is filium suum immolare constituisset. Quod enim legislator jubet, id privata legis loco est certè, et privilegium rectè vocatur. Verum cum Samuel Sani præstitueret Galgala, immolaturus inibi holocausta et pacifica, cùm jamdudum Silentem translata arca esset, dubium nullum est, quin Galgala pro Silunte dixerit. Noge autem, mihi certè, videntur meræ, quas doctores hebræi sunt commenti. Dicunt enim, in quibusvis aris fas fuisse rem sacram facere, quoties arca non esset in suo tabernaculo reposita. Sed quando semel in mentionem de aris incidimus, quas nostro seculo multi diversas sublataeque volunt, certa res est, eas in templis omnibus, more antiquissimo, apud christianos homines fuisse. Nam Tertullianus, cum primis vetus auctor, inter homologeseos officia annumerat, presbyteris advolvi, et aris Dei adgeniculari. Et eo posterior, sed non deterior scriptor Ambrosius, in illâ memorabili Epistolâ ad sororem Marcellinam narrat, Valentiano principè, cùm turbatae in templo essent res sacræ, milites tandem irruisse in altaria, oculisque fixis signum pacis delisse. Verum illud fateor pialculum esse, et cum falso cultu conjunctum aras non uni Deo, sed aliis etiam divis consecrare. Idque etiam divus Augustinus sæpè monuit. Neque enim aræ, nisi cui sacrificaret, dici debet. Sed hoc hæcenus. Non est enim hujus loci.

VERS. 12. — AUDIVERUNT, INQUAM, ISRAELITÆ, ET CONGREGATI SUNT, etc. Incenduntur Israelitæ, hoc est, major Israelitarum pars, suspensione atrocis rei adversus fratres suos, usque eò, ut bello ipsos invadere parent, atque eâ lege agere, quæ in Deuteronomio scripta est. Quâ in re sicut vindicandæ avitæ religionis zelus tandem meretur maximam, ita, quod parum exploratè cognitum habebant, id eos præcipiti existimatione prorsus condemnare, dignum profectò est magnâ reprehensione. Sed bene est, quòd se sustinent, collatisque in comitio sententiis, consilium capiunt, de cognoscendo priùs fratrum suorum animo, ex quo res omnis dijudicari debebat, quàm arma expediant.

Ponitur igitur hic nobis ante oculos memorabile exemplum, ne temerè moveamur suspitionibus, quæ nobis de fratrum nostrorum factis dictisque veniunt in mentem. Quò pertinent etiam illa Christi et Apostolorum monita, de non judicando. Quæ utinam multi, hæc tempestate, sæpè animis suis pertractarent

qui odio magis quam iudicio, de fratrum suorum doctrinâ vitâque totâ existimant. Sed quando sacra narratio memorat, convenisse Israelitas belli faciendâ causâ, ob violatam religionem, postulare videtur hic locus, ut paucis disputemus, ferrone, an gladio spiritûs, hoc est, Dei verbo vindicanda sit religio. De quâ re quid vetus lex censuerit, minimè est obscurum. Dixeris enim verbis, cum alibi, tûm in Deuteronomio jubet ea interfici illos qui docent, statuentive quod à Dei cultu abducat, vel qui alios incitant ad alienos cultus. Quin privati non contenta suppliciis, totas etiam civitates delet, in quas invasit ea impietas. De novâ ergo, id est, de evangelicâ lege, et eâ disciplinâ quæ à Christianis colitur, omnis controversia est. Hanc igitur plerique existimant, solum spiritûs gladium stringere, non etiam securi coercere vel improbissimum cujusvis de religione sententiam, doctrinamque. Nam illud veteris et severioris legis regnum, inquit, mundanum erat, Christi verò cœlestis. Sed quo sensu hoc dicant, ipsi viderint. Mihi certè, verissimum esse videtur, sicut Christi, ita et Mosis legis scopum fuisse, non mundi regna grassando parare, sed amorem, pietatem, charitatem hominibus adversus Deum et homines, conciliare atque commendare. Unde confici videtur, non magis lege Mosis, præter modum, punire improbos fratres licuisse fratribus, quam lege Christi, neque vicissim lege Christi per improborum impunitatem prodi salutem proborum magis debuisse, quam Mosis lege, cum utriusque idem unus fuerit finis, ipsa charitas in Deum et proximos. *Fuit quidem Mosis lex tanquam pædagogus*, ut ait Paulus ad Gal. 3, *ducens populum per vitæ probitatem ad Christi perfectiorem doctrinam amplectendam*. Pædagogi autem est, fateor, puerorum mores non solum verbis, sed etiam plagis castigare, atque omnino metu compescere insolentiam, præceptoris verò, non tam virgis, quam bonâ doctrinâ illos instituire atque informare. Sed quæ tanta, rogo, sit ullius effrenatio, ut existimet, nos per Christi Evangelium esse ab illo pædagogo ad scelerum licentiam atque impunitatem liberatos? Et quodnam scelus esse majus atque scelestius potest, quam à probâ religione aliquem non modò desciscere ipsum, sed alios etiam pro viribus seductum ire, hoc est, in Deum simul et homines summè injurium esse? Existimandum ergo videtur, haudquam à novæ legis lenitate alienum esse, probam atque à sanctissimis majoribus acceptam, posterisqueque

traditam de totâ religione sententiam, non solo spiritûs gladio, sed ubi ille efficere nihil potest, etiam, quo Deus magistratum armavit, vindicare, veteris legis exemplo, in iis præsertim hominibus, qui animi malitiâ, καὶ ἀρεσπαιότητι πορνείᾳ, ut greci theologî loquuntur, atque novitatis quâdam libidine, aut gloriosâ ostentatione, aut denique aliorum hominum odio, agnitam veritatem aversantur, et sublatâ manu, ut est in sacris litteris, discedunt in sententias à pulcherrimo consensu atque concantu gregis Christi, qui ab omni retrò memoriâ in Ecclesiâ fuit, usque eò dissidentes, ut illo salvo, retineri non possint. Hoc enim profectò est, relicto fonte vitæ, aridas cisternas effodere, atque in ipsum peccare Spiritum sanctum, et prorsus non ferenda in republicâ protervia.

Equidem minimè sanguinarius sum, neque facillè explicaverim, quam mihi apud meum animum videatur immanè, atque à christianâ misericordiâ alienum, miserimos homines, qui pietatis studio, non autem malâ malitiâ, ut inquit Plautus, neque improbâ mente, à majorum suorum religione paululum deflectunt, et non tam dogmata, quam ritus quosdam diversos sequuntur, quos persuasi sunt verbo Dei esse magis consentaneos, eos, inquam, infelicissimos homines ad crudelissimam supplicia abripi illic, imò ullos omnium, qui gladio spiritûs corrigi possint, vitâ à magistratu puniri. Nam etiam nostros, hoc loco, Israelitas, paratissimos esse videmus, suos fratres, quos tamen existimant falso cultui operam dedisse, quod in religione est omnium flagitiorum gravissimum flagitium, si respiciant, non solum peccatâ gratiam facere, verùm etiam cum maximo fortunarum suarum dispendio, multitudinem hominum propè infinitam in suas secum possessiones admittere, suasque cum illis urbes agrosque communicare; sed de iis loquebar, qui ipsa religionis nostræ fundamenta, quantum possunt, convulsam eant, vel id ut efficiant dant operam, ne quid prorsus certî relinquatur, quo gratissima illa Deo populi consensio niti possit, neque ab hæc suâ improbitate moveri ullis argumentis queunt. Talibus enim spiritualibus sicariis, ut sic dicam, per causam lenitudinis christianæ (hanc enim opponebant alii) parcere, quid, quæso, aliud est, quam fovendâ peste contagiosissimâ alios fratres perdere? Verumenimverò si qui ex famosis opinionationibus moventur, atque deposito errore respiciant, non ego tales continuo impunes in Ecclesiam recipiendos putaverim, sed

vel more majorum emendatos prius vel novo quopiam ritu publicè expiatis, videlicet ne temerè sibi alii in simili flagitio vel impunitatem, vel vitæ facilitatem audeant promittere, aut sperare etiam. Non ignoro equidem, veteres, viros sanctissimos, penam satis magnam existimavisse, si aut sacri cretus communionem abstinenti essent hæretici, atque excommunicati, ut loquuntur, aut bonis omnibus exuti, quibus usque eò, dum ipsi respiscerent, uterentur pauperes, aut denique si essent in exilium missi. Et rectè sanè illi solium, quod ejusmodi erat, ut vel tritico novium non esset, vel in tritico videretur educatione posse commutari, in ignem ante tempus non coniciebant. Sed tempora sunt in dies diriora, et miris modis augetur humanorum ingeniorum protervitas. Nunc enim nulli pietatis contemptu et fastidio magis quam errore, videntur non solum ipsi ad omnem impietatem projecti, clarissimis monumentis testatam consignatamque antiquitatem, et ab ipsiis Apostolis, aliisque sanctissimis Patribus accepta posterisque traditâ dogmata insolenter repudiare, verùm apud quosvis, maxime aut in apud imperium vulgus, ea calumniando insectandoque suis argutiis, id perpetuò dant operam, ut quamplurimos secum in eandem adducant vesaniam. Adversus quorum deploratam non dico vitiositatem, sed pessimam malitiam, ego certè, Justiniani legibus agendum censeo, quintâ et octavâ, quas de Hæreticis et Manicheis tulit, si rem publicam diù esse salvam volumus.

Sed opponant mihi dirum Augustinum, qui ne profligatissimos quidem hæreticos vitâ mulctari deliere censuit.—Atque nego id eum censuisse, sed de ecclesiasticorum virorum procuratore locutum eum esse aio. Scribit enim Augustinus ad Bonifacium Epist. 50, licere prorsus legibus imperialibus uti adversus hæreticos, cum verbis emendari non possunt, sed citra mortem tamen, non quòd eam non sint illi commeriti, sed quia mansuetudinis ecclesiasticæ non sit, ulli miserò mortem procurare. Quare si ille jussionem, ut vocatur, tralem Theodosii Junioris et Valentiniani III, quæ in Novellis constitutionibus, titulo 2, scripta est, legisset, credibile est, eum non fuisse reprobaturum, quominus illam magistratus conferret ad rem, adversus nocentissimos Ecclesiæ Christi nebulones. Neque enim solò Dei verbo, sed magistratûs quoque ferro coerceri posse hæreticos, idem Augustinus ostendit, eâ Epistolâ, quam scripsit quadragesimam oc-

tavam, ad Vincentium rogatistam, monens quidem ne Donatistæ occidantur, cum necis potestatem leges imperiales, quibus agendum sit, non fecerint in hæreticos; cæteroque verò à magistratu coercerant. Nimirum trabalis illa constitutio ad nondum edicta, aut non audita ab Augustino erat. Sed hanc opinionem ego ita habeo, ut eam nullius privati hominis meliori iudicio, ne solum Ecclesiæ, opposuisse velim pertinaciùs quam oportuit.

VERS. 13, 14, 15. — CETERUM ALLEGABANT ISRAELITE AD RUBENITAS, etc. Posset quidem pro accusandi casu sacerdotem reddi genitivus, ut vocant grammatici, dicitque, *sacerdotis*. Est enim oratio inæptis. Sed versiculus tricesimus ostendit, Phineem sacerdotem fuisse, et, quod supra, cap. 15, v. 17, exposuimus, in illius modi verborum constructione ambigûâ, quod adjectum est, referri ad id debet, cuius potissimum mentio fit. Sapienter consilio priusquam armis rem tentant Israelitæ: Quod ipsa etiam humanitas postulare ab hominibus videtur, cum bellarum sit, nullâ dictâ causâ armis colligere, et cæco impetu, tanquam rabie quâdam, alios in alios incurere. Moses certè quantumvis à Deo jussus invadere Schonem regem, tamen mitit, qui cum eo agant, et quidem conditionibus æquissimis. Sed plene sunt omnes omnium historie exemplis. Israelitas autem tum ipsa etiam necessitudo sanguinis, tum nuper accepta beneficia deterrere ab armis debebant, et vel in primis illud apud omnes pervagatissimum, quòd nullum bellum civili funestius est. Præclarè enim est ab Homero dictum Iliad. 9 :

Ἀρχήν, ἀβίμωτος, ἀνίστησι δὲτοι ἑταίροι
Ὅς πόλεμον ἔραται ἐπιπέποιον ἐκρούεντες.
Delegitur autem Phinees, vir leviticus et sacerdotalis ordinis, summique pontificis Eleazaris filius; præterea insigni, atque in commune utili facinore edito tum clarus, tum gratiosus, qui sacre istius legationis sit princeps. Nimirum, quod rectè ut omnia, scripsit Aristoteles, *εὐφραίνεσι, ἀρετῆ, καὶ ἐνείκεια*, hoc est, prudentia, probitas, et gratia, maximum habent ad persuadendum momentum. Illæ enim virtutes ad res ipsas rectè tractandas, hæc ad transigendas componendasque utilissima est. Et cuius virtutem amamus atque admiramur, ei facillimè fidem accommodamus. Adjunguntur autem illi viri decem, ex quaque tribu singuli, non cujusvis loci, sed primates, non quidem ad pompam, neque de more, ut apud Romanos, sed ut res ardua de omnium tribuum ve-

luntate, totiusque Ecclesiae consilio ageretur.

Illud autem: *Erant enim hi sive quisque familia primarii inter principes Israeliticis, explanat Kimhi in hanc sententiam: « Miserunt, » inquit, decem primarios viros, qui comitari rentur Phineen, ex singulis tribubus singulos, quorum quisque prefectus erat mille tribulibus suis. » Nimium vocabulum מילים modò mille significat, modò eos qui mille viros imperant, hoc est, מלכי מלכים, nonnumquam etiam principes viros, qui aliis hominibus duces ad res gerendas sunt. Neque desunt etiam, qui illud, ראשי ישראל, interpretentur, inter copias Israeliticis, tanquam positus sit numerus certus, pro incerto. Sed parùm admodum discrepant inter se iste sententiae, et quid omninò dicatur, satis planum est.*

VERS. 16. — SIC DIXERUNT UNIVERSES COETUS DOMINI, etc. Constitutio juridicialis est absolutam, ut rhetores vocant. Nam rei, de quo accusantur, id à se factum improbè esse, negant. Status autem legitimus est, structa ne sit ara, qualem lex prohibet, an non talis. Exordium ad causam est appositissimum, et simul aptissimum ad conciliandam orationi auctoritatem, ceteroque dura, et odiosa. Nam cum se coetus, sive Ecclesiae Domini allegatos esse dicunt, ex ipso caelo mandata afferre videri possunt. Et Ecclesia omninò audienda est, cum religionis causa agitur. Quàm vehementem autem opinionem mente comprehendissent decem tribus, de fratrum suorum peccato, satis magno argumento est dura ista allegatorum expositulatio, planè sic instituta, quasi confessum et manifestum sit crimen, à quo tamen rei proorsis sunt alienissimi. Videmus ergo etiam viros sanctissimos, quales fuere Eleazar pontifex maximus, Josua imperator, ceteri, ad falsissimum interdum opiniones labi, et suspicionibus temerè incendi possè; nimium homines sunt. Sed illi continò aut se recipiunt ipsi ad suum ingenium, melioribus cogitationibus, aut rationibus auditis emendari se faciliè patiuntur. At longè alia mens est eorum qui pietatis quidem speciem opponunt, sed reipsà gloriosae ostentationis et contentionis spiritu ita agitantur, ut quiddid semel, sive errore, sive melioris sententiae odio arripuerunt, ex eo nullius hominis oratione, quantumvis gravi et probabili, se moveri patiuntur. Sic Moses, vir alioqui omnium mortalium lenissimus, cum asperimè invecus in has ipsas tribus duas et dimidiam fuisset, petentes ut eis Jordanem manere sibi liceret, simul atque consilii sui

rationem ipse exposuissent, illicò placatus est.

Quoniam ad Mosis indignationem quod attinet, potest illa multis de causis justa fuisse videri, quales causae à nobis quaedam sunt, post principium capitis 12. explicatae, et plures commemorantur à R. Isaac Aramxo capite 85 ejus libri qui inscribitur, *Isaac colligatus*.

Sed ex istis quae dicimus forsitan occurrat illud: Si hallucinatus est coetus Domini falsà opinione, non rectè vocatur à divo Paulo, columna et firmamentum veritatis. — Atqui non errabat Ecclesia Dei suo judicio, quod de ipsà re faciebat, sed de voluntate et consilio hominum non rectè existimabat. Solus autem Deus introspicere in mentes hominum potest. Nam si eo proposito aram struxissent illae tribus, quo esse structam suspicabatur Ecclesia, meritò defectionis à probà religione illas accusasset; atque si non potuisset rectè monendo revocare, per vim etiam in ordinem bene, opinor, coegisset. Verbum כלל plene sumus interpretati, delinquere. Sed Symmachus praecisè, καταργώσασθαι reddidit, hoc est, *contemnere, vituperare, sive per contemptum negligere, atque rejicere*, ut defectionis vitium exprimeret videlicet. Sic in Numeris, de muliere quae cum alio viro corpus miscuit, honestè loquendi formà scriptum est: *A suo viro, cum eum sperneret, deficit ad alium virum, praevocataque est*. Chaldaeus dixit, *fractem committere*.

Porrò nomen, *Israelis*, magnam habet emphasin. Unà enim complexione ponit ante oculos omnia illa praclarissima beneficia, quae Deus adhuc in Israelis posteros contulit, eoque animi ingratisimi illos incusat, qui à tam benigno Domino deficiunt. Porrò cum universè primùm, peccasse illos adversus Deum, dixissent, ipsam deinde peccati universitatem ad duas deducunt species, defectionem et rebellionem, quarum illa in abdicato cultu veri Dei, haec in falsorum deorum cultu instituto consistit. Et sunt sanè ista quaedam necessitudine sibi mutuam copulata. Nam ita comparatus est mortalium animus, ut proorsis ab omni religione vacuus esse non possit. Monstra enim hominum fuere potius quàm homines, Diogoras, Theodorus, alii pauci, qui àteta cognominati sunt. Adverbium *hodie*, rei potius evidentiam, quàm tempus significat, ut saepè alias, nisi quis existimare malit, hoc loco ad praeproperam defectionem ostendendam pertinere, cum mox dicant, se nondum à flagitio Phigor esse expiatis. Sic enim aiunt:

VERS. 17, 18. — *NUM PARUM NOBIS ERAT ADMISISSE SCELUS ILLUD PHEGOR?* etc. Incepant reorum idololatram, ut vocamus, foedissimo et calamitosissimo exemplo, quod in Numeris est perscriptum. Meritò autem hoc exemplo utitur Phineas, ut cujus ipse pars magna fuerat, quippe qui unus Dei indignationem sedaverat, trucidato Zambrì, cum Madianitide Cozbi corpus misceret. At enim si ille placaverat Deum, facinusque expiaverat, quid est, cur ab illo flagitio nondum esse purgatum populum dicat? R. Levi F. Gersonis opinatur, tantam fuisse illius mali contagionem, ut etiamnum animi multorum eodem propenderent. Alii ad infamiam illius sceleris ista spectare putant, quò nondum sint liberati Israelitae. Sed iste profectò sententiae nimis molles sunt. Non enim de animorum affectionibus, aut de peccati memoria, sed de ipsà impietate patratà agitur. Quare, meo certè judicio, rectius illi sentiunt, qui placatum quidem fuisse Deum zelo Phinees putant, sed eatenus modò, ut plures illo tempore mutua exde nollet cadere, verùm eos qui se illà impietate obstrinxerant, nihilominus in reatu mansisse, olim penas divino judicio daturus. Nam profectò qui culpae gratiam, quam facit Deus mortalibus, à poenae gratià separari non posse contendunt, si nimio plus suae ipsorum sapientiae, adversus sacras litteras et sanctissimorum Patrum consensionem, tribuant, quàm oportuit. Non jam loquor de gratià poenae mortis aeternae; de eà enim, nisi fallor, nulla theologia inter ipsos controversia est. Quid enim? annon huic loco planè geminus est ille, cum Deus his ad Mosen utitur verbis, Num 14, 20: *Condonari, ut tu petis. Verumtamen vivo ego, et implebitur gloria Domini in universa terra; omnes viri, qui viderunt gloriam meam et ostenta mea, quae feci in Aegypto atque in deserto: et jam me denis vicibus tentaverunt, neque auscultarunt voci meae, conspicient terram de qua juravi patribus ipsis, etc.* Sed exstat etiam divi Augustini de istà re sententia, multis in locis luculentissime dicta. Ego verò loci unius verba modò protulisse in medium satis habeo. Ait enim ille commentariis in Joannem: *Cogitur homo tolerare etiam remissis peccatis, quamvis, ut in eam veniat, ret miseriam, prima fuerit causa peccatum. Productor est enim poena, quàm culpa. Et parva putaretur culpa, si cum illà finiretur et poena. Atque ideo vel ad demonstrationem nostrae miseriae, vel ad emendationem labilis vitae, vel ad exercitationem necessariae*

patientiae temporaliter hominem detinet poena, etiam quam jam ad damnationem sempernaram reum non detinet culpa. » Sed quis adeò est alienus à sacris historiis, ut nesciat, in quantas erummas David, propter admissum adversus Uriam scelus, incidit, postquam ei ignovisse Deum vates Nathan nuntiasset? Non ergo purgatus adhuc erat populus eo flagitio, quò multi etiam tum superstites erant, qui illo contaminati, nondum penas Deo persolverant, et tamen illud egregium Phinees factum usque eò culpam sceleris expiaverat, ut hoc neque in populum universè, neque singillatim in eos qui ei erant affines, ipso vindictam exitio Deus iret, tanquam offensus et commotus hostis, sed castigatum suo tempore, calamitatibus et penis quibusdam; veluti clementissimus parens, qui filium, cujus peccata ignovit, certis tamen modis corrigit, ut proorsis omni ex parte sarcariat, et plene perfectè coeat pristina gratia, benevolentiaque. De Baalphigor diximus cap. 7, v. 11, etc., atque etiam de ira Dei, quò ab unius peccatum videtur multitudini infensus esse.

VERS. 19. — *ATQUE SI IMMUNDA EST TERRA POSSESSIONIS VESTRAE, etc.* Non eò haec dicuntur, quasi regio cis Jordanem ad foedus Dei non pertinuerit. Pari enim gratià et hanc et alteram illam suam quibus Deus attribuerat. Sed possessio Domini vocatur ea, quae trans flumen est, quia Deus sacrarium suum, tanquam tabernaculum, in ipsà collocatum esse voluit. Igitur illud: *Si immunda est terra possessio vestrae*, ad opinionem modò spectat, quasi dicant: Si existimatis, Deum non perinde vestram regionem atque nostram suo favore complecti, propterea quòd apud nos habitare videatur, et idcirco peculiarem cultum institutum itis, vertite solum, etiam transite ad nos. Nostras enim possessiones potius vobiscum participabimus, quàm ut vos patiamur tum in Deum ipsam, tum in nos peccare, hoc est, religionis consensionem, sine quà nulla republica consistere potest, violare. Praeclara profectò, et digna sacro coetu sententia. Ex qua primùm illud intelligi potest, fratres, si respiciant, recipiendos in gratiam esse, neque ipsorum errata, quibus veniam suppliciter petunt, ferro vindicare oportere. Tum etiam illud, reipublice et fratrum salutis nos nostra commoda debere postponere. Talia exempla sunt etiam nobis proposita in Loth, et in senè illo Ephraimità, qui suas filias turpissimorum hominum libidini prostrituere, quò viros hospites nefariè violari